

УДК 368:339

Нечипорук Л.В.

ПОСИЛЕННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті визначено передумови, ознаки, ризики фінансової глобалізації та її вплив на фінансову безпеку держави.

Ключові слова: *фінансова глобалізація, фінансова безпека.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси в економіці проявляються в інтернаціоналізації сфер відтворювального циклу, в утворенні глобального економічного простору, зрілість якого, з одного боку, визначається інтересами основних суб'єктів, а з іншого – сама зумовлює якість і динаміку світового економічного розвитку. Розвиток фінансової системи тісно пов'язаний із процесами глобалізації, яка породжує додаткові загрози фінансовій безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознаки фінансової глобалізації, як якісно нової тенденції розвитку, проявилися у 1970-ті роки, коли суттєво зросли обсяги міжнародної ліквідності та незбалансованості поточних платежів, що відбулося внаслідок ліквідації золотодевізного стандарту та фіксованих валютних курсів, нафтових «шоків» і збільшення світових цін на нафту, розширення міжнародного банківського кредитування та емісії цінних паперів на світових ринках.

На сучасному етапі інтернаціоналізація фінансової сфери розгортається за трьома основними напрямками:

- 1) інтернаціоналізація фінансових послуг з проникненням в економіку країн, що розвиваються, іноземних банків та інших фінансових установ;
- 2) зростання міжнародних потоків акціонерного капіталу, враховуючи прямі іноземні інвестиції, обсяг яких останнім часом був більше, ніж потоки боргових обов'язків;
- 3) посилення потоків боргових обов'язків, головними індикаторами яких є рівні процентних ставок і валютні курси. На думку дослідників, глобальні фінанси стають відокремленим сектором світової економіки, що має більшу дохідність порівняно з реальним сектором, відволікає частину виробничого капіталу, створює віртуальні гроші та кредитні обов'язки [1, с. 443–444].

Гроші мають певне символічне значення, вони стають не стільки багатством або засобом оплати, скільки символом статусу та інструментом керування світом. У таких умовах господарська діяльність (реальний сектор економіки) починає відігравати другорядну роль. Капіталізм кінця ХХ – початку ХХІ ст. характеризується домінуванням тих сфер в економіці, в яких капітал виробляє сам себе (гроші) із самого себе (із грошей) і обслуговує ці процеси (управління, захист і специфікація прав власності тощо) [2, с. 29]. Прогрес такого капіталу збігається з процесами глобалізації, які супроводжуються розвитком різних мереж та інформаційних технологій, що, у

свою чергу, стимулює віртуалізацію фінансового капіталу (існування його в комп'ютерних мережах) [2, с. 210].

Віртуальний фінансовий капітал відірваний від матеріального виробництва, він існує у сфері трансакцій, має свій особливий зміст, а саме: є принципово мобільнішим у часі та просторі порівняно з іншими формами капіталу; має зв'язок із конкретним суб'єктом, з конкретним станом у соціальному просторі-часі лише за формою власності та може змінювати свого власника швидко і часто, що й здійснюється постійно на фінансових ринках. Таким чином, хоча віртуальний капітал-гроші як світова супермережа може бути приватизований обмеженим колом приватних осіб, проте цілком не може бути контрольований ними, що обумовлено неорганізованістю та наявністю протиріч у колі власників корпоративно-мережевого ринку. За визначенням вітчизняних науковців, внутрішні властивості глобального фінансового ринку такі:

1) міжнародні масштаби здійснення угод і, відповідно, транскордонне переливання капіталу;

2) діяльність транснаціональних банків, фінансово-промислових груп, інвестиційних фондів і компаній, пенсійних і страхових фондів, глобальних транснаціональних корпорацій як суб'єктів ринку;

3) доступність для інвесторів і позичальників;

4) безперервність процесів інвестування, кредитування, торгівлі валютою та цінними паперами; використання глобальних електронних мереж – є факторами економічного розвитку, оскільки кожна з них сприяє зростанню обсягів залучення інвестиційних ресурсів» і впливає на інші параметри [3, с. 83–84].

Глобальний фінансовий простір створює умови для дії низки тенденцій:

– зростання темпів концентрації фінансового і промислового капіталу, збільшення кількості їх злиттів;

– зниження значення монетарних факторів у формуванні валютних курсів і зростання руху капіталу;

– відігривання фондовими ринками головної структуроутворювальної ролі у фінансовому секторі;

– зміна структури інструментів фінансового ринку – зростання частки інструментів-титулів реального сектору – корпоративних цінних паперів та їх похідних;

– посилення взаємозалежності фінансових і реальних секторів економіки [3, с. 84–85].

Відокремлення фінансового простору і відносин, які виникають у процесі управління фінансового простору та забезпечення саморозвитку «країни-системи», експерт зі світових фінансів Бруні Рочча Фульчері називає геофінансами, дослідження яких потребує таких методичних припущень: геоетнономічний та геофінансовий вибори базуються на оцінці довгострокової перспективи та налаштований на збереження інструментів саморозвитку (tuot court); глобалізація фінансового ринку зробила фінансові ресурси невизначеними, а тому геофінансовий вибір налаштований не на встановлення

їх належності, а на посилення здатності «країни-системи» їх використовувати; фінансові ресурси обмежені, а тому є неминучою боротьба за їх джерела; з гео економічної точки зору критерій економічності використання цих ресурсів є недостатнім і доповнюється критерієм небезпечності. Якщо використання таких ресурсів стає основою загроз для «країни-системи», посилює потенціал конкурента, то виникає потреба відмови від джерел цієї фінансової «сировини»; геофінанси опрацьовують питання розвитку таких технологій для «країни-системи», які забезпечать найбільшу додану вартість від використання фінансових ресурсів [4]. Вітчизняні науковці убачують непередбачуваність глобальних трансформацій, наголошуючи, що сучасна світосистема вступила у стадію глибокої кризи [5]. За визнанням вітчизняних науковців, «фаза біфуркації, в якій перебуває світ, пов'язана з розгортанням саме цієї кризи. Залишаються суперечливими теоретичні обґрунтування і низка принципових проблем, зокрема тих, що стосуються осмислення функціональних форм глобалізації (вони, як правило, зводяться лише до економічних визначень), співвідношення глобалізації та держави, інтеграційних процесів і базових засад індивідуалізації суспільного розвитку як основної домінанти сучасних трансформацій» [6, с. 12].

Поширення набувають ідеї зміцнення симбіозу національних систем та міжнародної фінансової системи, відповідно до яких передбачається: більш ефективний контроль над економічною політикою окремих країн на основі принципів максимальної відкритості та доступності відповідної макроекономічної та фінансової інформації; моніторинг тенденцій в економічних взаємовідносинах між країнами окремих регіонів; створення більш ефективних механізмів задля врегулювання проблем, що пов'язані із заборгованістю на мікрорівні економічного життя, зокрема прийняття більш досконалих законів про банкрутство на національному рівні; послідовна, обґрунтована та точно вивірена політика лібералізації руху капіталів, яка повинна забезпечити розширення доступу на міжнародний ринок капіталів багатьом країнам; краща взаємодія національних та міжнародних інститутів кредитно-фінансової політики; посилення кредитної та стабілізаційної потужності міжнародних фінансових організацій, у тому числі сумарного обсягу фінансових ресурсів [6, с. 464].

Фінансова глобалізація стала двигуном розвитку світової економіки, рівень якої досяг певної зрілості, про що свідчать валютно-фінансові кризи, які підтверджують високий рівень фінансової взаємозалежності. «Глобалізація фінансової діяльності стає однією з головних тенденцій розвитку сучасного світу. Особливість її виникнення пов'язана з тим, що в основі формування взаємопов'язаного, взаємозалежного, інтегрованого і безмежного фінансового ринку – глобалізація в галузі реальної економіки, зокрема в галузі товаропотоків. Фінансова глобалізація зумовила:

- по-перше, виникнення й функціонування глобального фінансового ринку;
- по-друге, реалізацію глобальних фінансових стратегій транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків;

- по-третє, вільне та ефективно переміщення капіталів між країнами і регіонами світу;
- по-четверте, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів» [3, с. 82–83].

Показником рівня розвитку глобалізації фінансів може бути капітал, що функціонує за кордонами країни походження в обсягах накопичених іноземних активів, до складу яких залучають прямі та портфельні інвестиції (акції та боргові цінні папери), вимоги по банківських позиках, міждержавних кредитах тощо. З. Луцишин надає особливого значення для фінансової глобалізації переміщенню грошового капіталу із країни в країну. Вивезення капіталу за межі національних кордонів є найпотужнішим фактором поглиблення фінансової глобалізації, зближення рівнів розвитку різних країн, створення атмосфери взаємної довіри і поваги інтересів у міжнародному середовищі. Слід зазначити, що експорт капіталу можливий лише за наявності в господарстві країни-експортера значних грошових заощаджень (нагромаджень), які здатні трансформуватися в капітал як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвестицій. Без створення солідних вільних фінансових ресурсів у певному колі країн фінансова глобалізація розвиватися не може [7].

Мета статті. Метою статті є визначення теоретико-методологічних основ дослідження фінансової глобалізації та її впливу на фінансову безпеку країни.

Виклад основного матеріалу. Вивозячи капітал за національні кордони, його власники керуються такими мотивами:

а) зниження собівартості та підвищення конкурентоспроможності продукції внаслідок диверсифікації виробництва, збільшення ефективності корпорації та економії на масштабах, раціоналізації окремих операцій, зменшення податкового навантаження;

б) здобуття доступу до природних чи людських ресурсів для надійного забезпечення власного виробництва;

в) подолання імпорتنих бар'єрів та завоювання нових ринків збуту своєї продукції, здобуття контролю над цими ринками, диверсифікації форм конкурентної боротьби на них;

г) завоювання перспективно вигідної позиції відносно джерел ресурсів, ринків збуту, ресурсних потоків тощо, у тому числі і з метою створення підґрунтя для здійснення політичного впливу на країну-реципієнта на державному рівні;

д) досягнення цілі економічного знищення реальних або потенційних конкурентів.

Водночас проникнення до національної економіки іноземного капіталу може спричинити неоднозначні наслідки, створюючи низку загроз національній економічній безпеці країни-реципієнта. Слід особливо наголосити на тому, що в більшості випадків ці загрози не є навмисними, а випливають з реалізації основної цільової функції іноземної інвестиції – забезпечення максимальної прибутковості використання активів. Загрози обумовлені й особливістю інвестицій. Постійне збільшення швидкості фінансових потоків внаслідок розвитку систем електронних трансакцій, наявність у розвинених країнах світу

значного фіктивного капіталу у вигляді цінних паперів, які не мають реального забезпечення, уможлиблюють значні «припливи» та «відпливи» спекулятивних капіталів та дають підстави й надалі очікувати посилення загроз економічній безпеці держави внаслідок дії цього чинника.

Проте значні загрози можуть виходити також і від прямих іноземних інвестицій. Насамперед, вони можуть вести до посилення залежності економіки від іноземного капіталу. Передусім це стосується інвестицій у підприємства, які здійснюють переважно експортне виробництво в рамках схем виробничої кооперації ТНК. Погіршення світової економічної кон'юнктури вестиме до згортання цих виробництв незалежно від економічного становища всередині країни. Транснаціональні корпорації цілком байдужі до економічного комплексу країни в цілому й орієнтуються на включення в систему міжнародного розподілу праці лише високоприбуткових сегментів економіки. Наслідком такого підходу є занепад менш дохідних галузей економіки, що посилює структурні диспропорції та конфлікт інтересів у національній економіці між рівнями підприємства, регіону та національної економіки. Небезпечними у цьому сенсі є також виробництва, які повністю забезпечуються імпортними комплектуючими і не мають ні власних технологій, ні можливості диверсифікувати джерела постачання. Вагому загрозу може становити відтік прибутків з країни. Зрештою, транснаціональний капітал з метою захисту своїх інтересів може здійснювати потужний політичний тиск на країну-реципієнта, змушуючи її вживати не вигідні для національного виробника чи національної економічної безпеки заходи економічної політики, спонукаючи до зовнішньополітичних кроків, які не завжди відповідають національним інтересам.

Отже, відокремленим сектором світової економіки стають глобальні фінанси, що мають більшу дохідність порівняно з реальним сектором, відволікають частину виробничого капіталу, створюють віртуальні гроші та кредитні обов'язки. Фінансова глобалізація спричиняє появу глобального фінансового ринку, впровадження глобальних фінансових стратегій транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, вільне переміщення капіталів між країнами і регіонами світу, створення системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів. Фінансова глобалізація зводиться переважно до створення інституційних та організаційних умов для поширення кризових явищ, виникнення яких обумовлено об'єктивними макроекономічними чинниками в окремих країнах.

Фінансова глобалізація стимулюється нерівномірністю економічного розвитку та розподілу фінансових ресурсів; недостатністю в більшості країн власних ресурсів для покриття бюджетних дефіцитів, проведення соціально-економічних перетворень, здійснення процесів злиття та поглинання компаній і банків, виконання боргових зобов'язань по внутрішніх із зовнішніх запозиченнях.

Зазначимо, що у процесі піднесення фінансової глобалізації розгортаються передумови фінансової нестабільності: зміна валютних режимів; зростання обсягів міжнародних потоків капіталу, обсягів валюто-обмінних

операцій, збільшення швидкості поширення інформації; якісні зміни у структурі міжнародних потоків капіталу, що спричинили мобільність капіталів; приналежність суб'єктів фінансового ринку до різних національних економічних систем, що не може не відбиватися на фінансовій безпеці держави.

Наголосимо, що першочерговими національними інтересами в сфері забезпечення фінансової безпеки держави є:

1) зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб і домашніх господарств;

2) підвищення ефективності фінансової системи як регулятора економічних відносин шляхом розробки відповідного фінансово-економічного законодавства, що регулюватиме рух міжнародних фінансових потоків, діяльність митних і податкових служб, банківської системи та інших фінансово-інвестиційних інституцій, а також захищатиме фінансову систему від впливу кримінальних і терористичних угруповань; досягнення максимальної збалансованості державних фінансів; удосконалення податкової системи, підвищення її стимулюючого впливу на розвиток виробництва; розробка ефективної політики управління державним боргом України; проведення валютної політики, яка в змозі збалансувати реальний попит на іноземну валюту з її пропозицією урівноважити торговий баланс, сприяти зростанню конкурентоспроможності українських товарів, рентабельності підприємств, нагромадженню валютних резервів НБУ;

3) удосконалення і розвиток грошово-кредитної системи з метою забезпечення грошовою масою і кредитами потреб економіки і населення, підтримка ліквідності і стабільності національної грошової одиниці;

4) забезпечення зміцнення фондового ринку та його інфраструктури, розвиток інститутів спільного інвестування, страхових та пенсійних фондів, вихід України на міжнародні ринки капіталів.

5) здійснення політики доходів, спрямованої на випереджаюче зростання платоспроможного попиту населення, подолання наявного нині штучного заниження вартості робочої сили, а також неприпустимо низького рівня соціальних витрат, відновлення стимулюючої функції заробітної плати;

б) створення ефективної системи управління зовнішнім боргом.

Опрацьовування проблем фінансової безпеки (табл. 1) в Україні фактично розпочалося наприкінці 90-х років ХХ сторіччя. Вітчизняні науковці вбачають, що «подальше зміцнення фінансової безпеки повинно базуватися насамперед на врахуванні похідної ролі фінансів у забезпеченні функціонування економіки. Навіть окремі спроби йти всупереч цим принциповим положенням призводили і призводитимуть до деструктивних наслідків, руйнуватимуть прагнення забезпечити захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз. Практика господарювання останніх років свідчить про те, що внаслідок розриву між реальним і монетарним секторами економіки відбувається все інтенсивніший відтік коштів із виробничої сфери до фінансово-кредитної.

Отже, фінансова безпека держави – важлива складова економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає визначення та постійного моніторингу основних внутрішніх і зовнішніх негативних факторів (загроз), які впливають на забезпечення національних інтересів у фінансовій сфері. За класифікаційну ознаку візьмемо, як і при класифікації інтересів, структурні елементи фінансової безпеки.

Таблиця 1

Порівняння підходів до визначення фінансової безпеки держави

Автор	Поняття фінансової безпеки держави	Джерело
В.Т. Шлемко та І.Ф. Бінько	Фінансова безпека – такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.	[8]
М. Арсентьев	Визначає фінансову безпеку як складову економічної безпеки країни, яка ґрунтується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери. Її можна виразити через систему індикаторів, що характеризують збалансованість фінансів, ліквідність активів і наявність необхідних грошових, валютних, золотих та інших резервів.	[9]
О.І. Барановський	Дає визначення категорії «фінансової безпеки» як ступеня захищеності фінансових інтересів; рівня забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стану складових фінансового ринку; якості фінансових інструментів і послуг; стану фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним із найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки держави.	[10]
Г. Оперенко	Фінансова безпека – багатопланове поняття, яке визначається конкретними показниками її функціонування, головними з яких є розмір внутрішнього та зовнішнього боргу, рівень інфляції, стійкість національної валюти, сальдо платіжного балансу, рівень бюджетних надходжень та інші	[11]
М.М. Єрмошенко	Зазначає, що «безпечним слід вважати такий стан фінансово-кредитної сфери, який має характеризуватися збалансованістю, стійкістю	[12]

	до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання».	
А. Сухоруков О. Ладюк	Фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань.	[13, с. 16]
Ю.В. Трунцевський	Фінансова безпека – умови існування та розвитку об'єкта відносин, а також процесу його створення та підтримки; здатність фінансової сфери гарантовано задовольняти відповідні потреби, безперервно розвиватися та функціонувати з мінімальним ризиком можливих порушень.	[14, с. 12]
Відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України	Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.	[15]

Джерело: [8–15].

Основними загрозами в сфері забезпечення фінансової безпеки України є:

- 1) недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності;
- 2) недосконалість і незавершеність законодавства у фінансовій сфері, що призводить до послаблення її регулюючих функцій, криміналізації економічних відносин, зниження внутрішніх соціально-економічних стимулів економічного росту, нездатності ефективно обслуговувати грошові потоки глобальної економіки;
- 3) невисока конкурентоспроможність банківської системи України, низький рівень сумарного банківського капіталу, який не задовольняє потреби економіки, особливо з огляду на потреби економічного зростання;
- 4) низький рівень розвитку фондового та страхового ринку, його низька капіталізація, недостатність фондових інструментів, недосконалість фондової інфраструктури;

5) значний обсяг зовнішнього боргу, зростання впливу транснаціонального капіталу на вітчизняну економіку, відсутність інфраструктури з обслуговування та дієвих механізмів регулювання грошових потоків глобальної економіки, які були б включені до європейської та міжнародної систем безпеки.

Відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України фінансова безпека містить такі складові (табл. 2).

Таблиця 2

Складові фінансової безпеки

Складові фінансової безпеки	Зміст
бюджетна безпека	стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів
грошово-кредитна безпека	стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення
валютна безпека	стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках
боргова безпека	рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб
безпека страхового ринку	рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування
безпека фондового ринку	оптимальний обсяг капіталізації ринку, здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому

Джерело: [15].

Бюджетна безпека держави – стан забезпечення платоспроможності (рівень бюджетного потенціалу) держави щодо виконання нею своїх функцій із урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та

доцільності, законності й ефективності використання бюджетних коштів на всіх рівнях (таблиця 3).

Таблиця 3

Бюджетна безпека

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30
Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
Відношення дефіциту / профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не менше 5
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	не більше 10–15

Джерело: [15].

О.І. Барановський визначає такі чинники безпеки грошового обігу (табл. 4): 1) зміст, складові і пріоритети, характер розробки основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням, надання цьому дуже важливому документу законного статусу; 2) характер взаємозв'язку і взаємообумовленості монетарної та фіскальної політики; 3) наявність (відсутність) стимулів (обмежень) грошово-кредитної політики; 4) наявність (відсутність) замкненого циклу обігу національної грошової одиниці; 5) структура грошової маси і кредитної емісії, система контролю динаміки грошової маси, практика стимулювання процесів збільшення обсягів вкладів населення в банківську систему; 6) застосування в обігові грошових сурогатів; 7) курс національної валюти; 8) наявна в державі кредитна і відсоткова політика; 9) організація захисту економічних інтересів суб'єктів грошово-кредитного ринку [10].

Таблиця 4

Грошово-кредитна безпека

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Рівень монетизації, %	не більше 50
Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4
Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не більше 107
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	не менше 30
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	не менше 30

Джерело: [15].

Валютна безпека держави – це ступінь забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці; стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи і максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках (табл. 5).

Таблиця 5

Валютна безпека

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 106
Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів, %	не більше 25
Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3

Джерело: [15].

Позитивні фактори прямого впливу на валютну безпеку: збереження стійкості офіційного курсу гривні до долара США та інтенсивне нарощування обсягів міжнародних резервів; розширення масштабів кредитування населення.

Важливим показником фінансової безпеки держави є стабільність і конвертованість національної валюти. Цього можна досягти за наявності досконалого валютного законодавства, достатніх резервів національного банку, ефективної валютної політики в державі. Стабільність національної валюти, її забезпечення мають свої особливі форми і методи виявлення та функціонування. Так, важливого значення набувають джерела надходження іноземної валюти в державу і напрямки її використання, можливість вільного доступу до купівлі валюти на ринку, проведення політики курсоутворення шляхом встановлення режиму «плаваючого» курсу тощо.

Боргова безпека держави – це рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету та руйнуванням вітчизняної фінансової системи (таблиця б).

На рівень боргової безпеки держави впливають такі фактори:

- 1) стан нормативно-правової бази, що регламентує формування державного боргу і використання запозичених коштів;
- 2) загальний обсяг, структура боргових зобов'язань, динаміка державного боргу;
- 3) перелік наявних і потенційно можливих боргових інструментів, а також фактичні пропорції між ними і можливість диверсифікації ринку державних цінних паперів;

- 4) офіційний валютний курс і темпи зростання ВВП;
- 5) наявна система управління державним боргом.

В умовах поширення світової фінансової кризи Україна зацікавлена в отриманні значних фінансових ресурсів з боку міжнародних фінансових організацій для зменшення негативного впливу світової кризи на економічний та соціальний розвиток нашої країни.

Таблиця 6

Боргова безпека

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55
Відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25
Відношення обсягу державного внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30
Відношення заборгованості Уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30

Джерело: [15].

З метою допомоги Україні у забезпеченні фінансової та економічної стабільності. 5 листопада 2008 року Рада директорів Міжнародного валютного фонду (МВФ) затвердила щорічну програму Stand-By (SBA) обсягом близько 16,4 млрд. доларів США. Ця Програма буде спрямована на вирішення проблем у фінансовому секторі шляхом:

- 1) підтримки ліквідності та розширення гарантій стосовно депозитів;
- 2) посилення спроможності банківської системи, у тому числі й державні фонди;
- 3) врегулювання питання боргів домогосподарств та підприємницького сектору;
- 4) зменшення впливу зовнішніх шоків та скорочення рівня інфляції шляхом проведення відповідної макроекономічної політики.

Негативні фактори опосередкованого впливу: накопичення зовнішнього боргу як нефінансовими корпораціями, так і банками у короткостроковому періоді в цілому дозволило компенсувати дефіцит кредитних ресурсів та відповідно знизити вартість позичкового капіталу на внутрішньому ринку. Водночас посилилася вразливість національної фінансової системи до ризиків виникнення фінансових криз: волатильність (мінливість) міжнародних потоків капіталу та недостатність внутрішніх ресурсів для погашення накопичених боргів можуть стати причиною масових дефолтів вітчизняних позичальників [9]. Отже, ми визнаємо висновки Шелудько Н.М., що «основним фактором нарощування зовнішніх боргових зобов'язань стали деформації грошово-кредитного ринку, пов'язані з вищою вартістю капіталу на внутрішньому ринку, волатильністю його кон'юнктури, обмеженістю ресурсів довгострокового характеру, які, у свою чергу, відображають низький ступінь довіри до банківської

системи та неповну трансформацію національних заощаджень у внутрішні інвестиції... в умовах національної економіки залучення зовнішнього фінансування справляє незначний вплив на динаміку головного індикатора інвестиційних процесів – інвестицій в основний капітал. Такий результат свідчить про необхідність усунути деформації на грошово-кредитному ринку з метою забезпечення інвестиційно-стимулюючого ефекту» [17, с. 32–31].

Рівень фінансової безпеки країни визначається станом страхового і фондового ринків (табл.7).

Таблиця 7

Безпека страхового та фондового ринків

Показники, одиниця виміру	Порогові значення
Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	не менше 8–12
Рівень страхових виплат, %	не менше 30
Частка довгострокового страхування, %	не менше 30
Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам (відносно валових премій), %	не більше 25
Частка статутного капіталу, що належить нерезидентам у загальному обсязі сплачених статутних фондів усіх страховиків, %	не більше 30
Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	не менше 30

Джерело: [15].

Розробники Концепції фінансової безпеки України: О.І. Барановський, Ю.О. Блащук, М.І. Пузьяк, Л.В. Новошинська, О.О. Резнікова, О.В. Романченко, Ф.Ф. Стасюк, В.В. Фещенко визнають, що незважаючи на номінальне зростання головних показників рівня розвитку страхового ринку, він залишається вкрай незначним за обсягами статутних фондів, власного капіталу, активів, страхових резервів. До того ж, страхових компаній, що займаються реальним страханням і мають достатньо власних ресурсів для обслуговування крупних клієнтів в Україні, не більше десяти, і сумнівною є їх можливість самостійно покривати ризики понад 10 млн. дол. Низький рівень капіталізації вітчизняних страхових компаній об'єктивно компенсується значними обсягами перестраховування ними ризиків у зарубіжних страхових брокерів та страховиків, внаслідок чого спостерігається високий ступінь залежності вітчизняного страхового ринку від кон'юнктури та спекулятивних очікувань іноземних страховиків.

Ми цілком поділяємо висновки Корнеєва В.В., що «іноземний капітал надходить в Україну з намірами: а) спекулятивного вкладення коштів (оскільки нові ринки обіцяють порівняно більші прибутки); б) придбання за відносно невелику ціну конкурентоспроможних підприємств; в) розширення ринків збуту внаслідок зростання внутрішнього попиту; г) освоєння внутрішнього ринку з перспективно високою часткою експорту вихідної продукції та послуг

від спільного бізнесу. Підкреслено, що розрахунки на вирішальну роль іноземних інвестицій в реформуванні економіки України й інших держав СНД виявились необґрунтованими» [17, с. 24].

Згідно із узагальненнями Н.М. Шелудько, щодо наявності основних макроекономічних та інституційних передумов для прискореного розвитку в Україні фондового ринку та посилення його ролі як стимулятора зростання інвестицій у національну економіку. Однак, на рівні регулятора ринку цінних паперів необхідно: посилити вимоги до обліково-розрахункової інфраструктури, що використовується при біржовій торгівлі; стимулювати процеси консолідації організаторів торгівлі; підвищити роль бірж у запобіганні маніпулюванню ринком і проведенні інсайдерської торгівлі шляхом надання їм деяких регулятивних функцій; посилити вимоги до корпоративного управління біржами з метою підвищення транспарентності їх діяльності та довіри до них з боку споживачів їх послуг; підвищити роль фондових бірж у сегменті контролю за розкриттям інформації емітентами і наданням ними консолідованої фінансової звітності за міжнародними стандартами; консолідувати систему депозитарного обліку; провести суцільну ревізію власних нормативних актів щодо запровадження системи електронного документообігу всіма професіональними учасниками ринку цінних паперів; стимулювати професіональних учасників до виконання операцій саме на організованому ринку [18, с. 26–27].

Фінансова глобалізація впливає на страховий ринок через виникнення та функціонування глобального фінансового ринку, реалізацію глобальних фінансових стратегій ТНК, вільне та ефективне переміщення капіталів між країнами і регіонами світу, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, утворення глобальних мереж.

На сучасному етапі формування глобальної економіки відбувається створення глобального страхового ринку, сутність якого визначається щільним переплетінням усієї сукупності фінансових відносин, за допомогою яких національні ринки впливають один на одного і на світовий ринок у цілому. Обґрунтовано, що глобалізація страхового ринку – процес суперечливий. З одного боку, вона модернізує механізм страхової діяльності за рахунок застосування принципово нових технологій, дозволяє диверсифікувати ризики і скорочувати вартість послуг. З іншого боку, участь у процесах глобалізації не завжди є ефективною і безпечною для національних страхових операторів, оскільки існують ризики їх поглинання, пов'язані з низьким рівнем їх розвитку та перспективами розширення поля діяльності для транснаціональних страховиків.

Глобалізація світового страхового ринку спричиняє ліквідацію законодавчих та економічних бар'єрів поміж національними страховими ринками (що під впливом змін у світовій економіці і відбувається на сучасному етапі), а в остаточному варіанті забезпечить формування глобального страхового простору. Обґрунтовано ознаки глобалізації страхового ринку, серед яких прискорення концентрації страхового капіталу (в тому числі через процеси злиття та поглинання страхових компаній різних країн);

інтернаціоналізація і географічний перерозподіл ризиків; інтернаціоналізація фінансових операцій страховиків.

Напрямами впливу глобалізації на формування та розвиток страхового ринку є:

– виникнення як світових ризиків, так і глобальної системи запобігання їм, що зумовлює об'єктивність глобалізації страхування та перестраховування, яка посилюється змінами у системі сек'юритизації ризиків клієнтів страхових компаній;

– глобалізація як клієнтської бази страховиків, так і самих страховиків і перестраховиків, яка супроводжується зростанням домінування на ринку транснаціональних фінансово-страхових груп (у Європі їх частка становить близько 10 %), які контролюють майже 80 % бізнесу і в Європі, і у США, при зберіганні ризику контролю їх діяльності з боку суб'єктів регіональних страхових ринків;

– стандартизація регулювання страхування та перестраховування, яка зумовлює: а) діяльність наднаціональних регуляторів розвитку страхового ринку (наприклад, Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю – IAIS); б) уніфікацію звітності шляхом поступового переходу страхового ринку на міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), які передбачають прозорість і відкритість фінансової інформації компанії щодо їх активів, окремих видів страхування та їх прибутковості, що може посприяти співпраці національних страховиків з міжнародним страховим ринком; в) денационалізацію національних стандартів;

– постійний розвиток технологій та поява нових ринків, що визначає необхідність поліпшити ведення справи у страхових компаніях, а отже, активізувати впровадження ІТ-систем і вдосконалити інформатизацію бізнес-процесів.

Ознаками глобалізації страхового ринку є:

1) лібералізація торгівлі страховими послугами та відкритий доступ іноземних страховиків і перестраховиків на національні страхові ринки країн Центральної та Східної Європи;

2) широкомасштабне зрощування страхового, банківського і позикового капіталів, і, як результат, утворення транснаціональних фінансових груп (ТНФГ), що сприяє зрощуванню страхових і фінансових послуг, а на цій основі – утворенню системи альтернативного страхування та перестраховування;

3) концентрація споживачів страхових послуг у зв'язку з зростанням капіталізації ТНК і ТНБ, а також відповідними змінами у попиті на традиційні страхові послуги;

4) концентрація страхових посередників, яка сприяє створенню міжнародних страхових брокерів;

5) концентрація страхового і перестрахового капіталів, поширення операцій «злиття та поглинання» (англ. – Merger & Acquisition – M&A) і формування транснаціональних страховиків (ТНС).

Збалансоване відкриття вітчизняного страхового ринку для прямої конкуренції з боку іноземних страховиків дозволяє підвищити капіталізацію і

місткість вітчизняної страхової сфери за рахунок коштів іноземних інвесторів; залучити іноземні інвестиції у розвиток страхової інфраструктури; використати передові страхові технології та «ноу-хау»; розширити структуру і підвищити якість страхових послуг, а також знизити витрати на їх надання; активізувати конкуренцію на внутрішньому страховому ринку та інтенсифікувати діяльність національних операторів.

Надмірна лібералізація доступу може призвести до домінування іноземних операторів, що, у свою чергу, здатне перетворити переваги міжнародної інтеграції на їх протилежність – зниження капіталізації всієї страхової сфери за рахунок «переключення» більшої частини її фінансових потоків на закордонне перестраховування; експансія великих іноземних страховиків, яка супроводжується ціновим демпінгом; підвищена чутливість до коливань світового фінансового ринку, а також міжнародних фінансових спекуляцій; втрата національного контролю над страховими резервами та інвестиційними коштами; скорочення зайнятості у цій сфері, викликане концентрацією більшості відповідних технологічних функцій у зарубіжних офісах іноземних компаній.

Загрозами щодо забезпечення страхового ринку як складової фінансової безпеки держави в умовах фінансової глобалізації є: низький рівень капіталізації вітчизняних страхових компаній, що об'єктивно компенсується значними обсягами перестраховування ними ризиків у зарубіжних страховиків, внаслідок чого спостерігається високий ступінь залежності вітчизняного страхового ринку від кон'юнктури та спекулятивних очікувань іноземних компаній.

Висновки. Відокремленим сектором світової економіки стають глобальні фінанси, що мають більшу дохідність порівняно з реальним сектором, відволікають частину виробничого капіталу, створюють віртуальні гроші та кредитні обов'язки. Фінансова глобалізація спричиняє появу глобального фінансового ринку, впровадження глобальних фінансових стратегій транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, вільне переміщення капіталів між країнами і регіонами світу, створення системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів. Фінансова глобалізація зводиться переважно до створення інституційних та організаційних умов для поширення кризових явищ, виникнення яких обумовлено об'єктивними макроекономічними чинниками в окремих країнах.

Ризикоутворюючими факторами фінансової системи в умовах глобалізації є поширення ознак ринкової економіки як самоорганізуючої системи на все світове господарство та поширення мережових структур фінансових і організаційних систем, а саме: несиметричний розподіл інформації, яка, лише на перший погляд, є надмірною, а в реальній дійсності доступна не для всіх і розповсюджується нерівномірно.

У процесі піднесення фінансової глобалізації розгортаються передумови фінансової нестабільності: зміна валютних режимів; зростання обсягів міжнародних потоків капіталу, обсягів валютообмінних операцій, збільшення швидкості поширення інформації; якісні зміни у структурі міжнародних

потоків капіталу, що спричинили мобільність капіталів; приналежність суб'єктів фінансового ринку до різних національних економічних систем, що збільшує рівень ризику фінансових операцій та зумовлює зростання нестабільності глобального фінансового простору, що може негативно впливати на фінансову безпеку держави. Підсумовуючи, зазначимо, що з 2008 р. зростання світової економіки уповільнилося внаслідок погіршення ситуації на світовому фінансовому ринку і ринку світових валют. Внаслідок цього переважна більшість показників фінансової безпеки в Україні не відповідали граничним значенням.

Список використаних джерел

1. Анилионис Г.П. Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации / Г.П. Анилионис, Н.А. Зотова. – М.: Междунар. отношения, 2005. – 676 с.
2. Бузгалин А.В. Глобальный капитал / А.В. Бузгалин, А.И. Колганов. – Изд. 2-е, стер. – М.: Едиториал УРСС, 2007. – 512 с.
3. Економічний глобалізм: розвиток та зростання : монографія / за заг. ред. В.В. Рокочої. – К.: Таксон, 2005. – 320 с.
4. Фульчери Б.Р. Геоэкономический фактор в финансовых отношениях с зарубежными странами [Электронный ресурс] / Бруни Рочча Фульчери // Русский архипелаг: сетевой проект «Русского мира». – Режим доступа: www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/geoeconomics/factor/.
5. Гальчинський А.С. Глобальні виклики: сучасність і майбутнє / А.С. Гальчинський // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 2. – С. 5–21.
6. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / [О.Г. Білорус (кер. авт. кол.), Д.Г. Лук'яненко та ін.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
7. Луцишин З. Асиметрія фінансової глобалізації / З. Луцишин // Економічний часопис–XXI. Сер. Міжнародна економіка – 2006. – № 7/8. – С. 21–25.
8. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. [Текст] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Зінько– К.: НІСД, 1997. – 236 с.
9. Арсентьев М. Фиансовая безопасность России / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nasledie.ru
10. Барановський, О.І. Фінансова безпека в Україні (Методологія оцінки та механізм забезпечення) [Текст] автореф. дис... докт. екон. наук: 08.04.01 / О.І. Барановський; [Інститут економічного прогнозування НАН України]. – К., 2000. – 438 с.
11. Оперенко Г. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової безпеки України // Бюлетень № 1 (7) від 03.2006 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eai.org.ua/ua/digest/issue7/>
12. Єрмошенко М.М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави // Економічна безпека України: проблеми та перспективи. (Матеріали круглого столу) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua

13. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави [Текст]: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 189 с.
14. Трунцевский Ю.В. Финансовая безопасность: понятие и виды финансовых преступлений [Текст] / Ю.В. Трунцевский // Вестник финансовой академии. – 2007. – № 2. – С. 11–22.
15. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
16. Стан економічної безпеки України у 2007 р. / Міністерство економіки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/119062/file/ekbezpeka_2007.doc.
17. Управління кредитними та інвестиційними потоками капіталу: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 [Електронний ресурс] / В.В. Корнеєв; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2004. – 35 с.
18. Кредитний механізм реалізації інвестиційної політики: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.08 [Електронний ресурс] / Н.М. Шелудько; Держ. установа «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2008. – 40 с.

Подано до редакції 19 березня 2012 року

Нечипорук Л.В.

Усиление угроз финансовой безопасности государства в условиях финансовой глобализации

Определены предпосылки, признаки, риски финансовой глобализации и ее влияние на финансовую безопасность государства.

Ключевые слова: *финансовая глобализация, финансовая безопасность.*

Nechiporuk L.V.

Strengthening of a threat to the financial security of the state in conditions of financial globalization

Identify the prerequisites, the symptoms, the risks of financial globalization and its impact on the financial security of the state.

Key words: *financial globalization, financial security.*

Нечипорук Людмила Володимирівна – доктор економічних наук, доцент НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».